

ÚDĚL, KTERÝ NEBUDE BÁSNÍKOVI ODŇAT

Jan Čep

Básník je zajisté především člověk mezi lidmi. Myslí, cítí a dovede jednat jako jiní lidé, dovede být dělníkem nebo řemeslníkem jako jiní, dovede třeba zastávat různé občanské funkce a úřady jako jiní. Může být dobrým matematikem, právníkem nebo i politikem, diplomatem a vojáčkem – když ne natrvalo a z povolání, tedy často za zvláštních situací, byv vynesen vlnou výjimečných událostí, které mění podobu všech věcí.

Viděli jsme během dějin, zejména ve chvílích rovnováhy společenského řádu, že se mu dostávalo zvláště čestného místa mezi spoluobčany – vzpomeňme si třeba na slavnou dobu řeckých tragiků nebo na sedmnácté století francouzské –, jindy ho opět sotva rozeznáme v anonymním rouše mnicha nebo potulného žáka, a nejednou, zejména v dobách moderních, když zájmy společnosti se zdají obráceny k cílům hrubé moci a sobeckého požitku, když jednota lidských společností byla vyvrácena ze svých duchovních základů a stala se jenom jednotou vnější, mechanickou, zdánlivou, se s ním setkáváme jako se společenským vyděděncem, bohémem, tulákem a buřičem, jehož typ málem zobecněl např. v století předchozím.

Ať už je však básník postaven do jakéhokoliv společenského řádu, ať už se zrodí do jakéhokoliv duchovního ovzduší, vždycky je poznamenán jistými nesmazatelnými rysy své přirozenosti a svého údělu. Nemíníme ho zajisté stavět romanticky mimo zákon, neděláme z něho proroka, mudrce ani velekněze, nevidíme v něm trpný nástroj pythické inspirace, tím méně hned mystika v křesťanském smyslu toho slova; přes to přese všechno však třeba říci, že básník není v jistém smyslu „jako jiní lidé“, že je mu dáno něco navíc než ostatním (i když třeba po některých stránkách méně než jim). Rodí se a žije s pocitem zvláštní intimity, vnitřního přibuzenství s věcmi, oceňuje je a chutná intenzivněji než druzí, ale zároveň k nim má poměr méně zjištný a méně hmotný než průměr jeho bližních; vnímá a váží na nich vlastnosti, které ostatní přehlížejí nebo které si uvědomují jenom nejasně, mimochodem a jakoby přes několikerou překážku utilitaristních zájmů a starostí. Jeho postoj k věcem a k lidem, k lidskému osudu na zemi je zároveň důvěrnější a zároveň jaksí distancovanější než obvyklý postoj těch, kdož posuzují a přijímají život se zřetelem prakticky činným. Jeho pozornost je upřena především k oněm imponderabiliím, k oněm skutečnostem hmotným-nehmotným, které jsou v běžné životní rutině pomíjeny a které jsou přesto jádrem, kořením a opojným vínem života, světlem vyzařujícím ze samého středu stvoření, z jeho rodného tajemství.

Pocit, že žije uprostřed tajemství, do kterého jsou vnořeny všechny věci a lidský osud, je základní zkušeností básníkovou. Básník je zrozen do tajemství, které ho naplňuje ustavičnou žízň a táhne proti proudu věcí a času k jejich skrytému prameni. Odtud onen bolestný, ale zároveň slavný paradox jeho postavení, který by nevyměnil za žádnou výhodu hmotnou: jeho jakási dvojmístnost, vášnivě přilnutí k věcem pomíjejícím, k sladké látce tohoto času, a zároveň jeho ustavičná nenasyčenost přítomným okamžikem, jeho nostalgie po krajině „pahorků věčných“, po zdroji věčného světla, krásy, jednoty a lásky. Odtud jeho schopnost vypíjet až do dna bolest vlastního srdce i bolest trpících bratří a přitom sledovat neúprosně pozornýma očima vzorec jejího vnitřního smyslu, křivku, kterou kreslí na tváři země, a obrys stínu, který vrhá na nehybné pozadí věčné oblohy. Odtud jeho prudká touha po družnosti, jeho nenasytná žádost přátelství, a jeho vytrvalý pocit osamocení, který je mu zároveň kletbou i exaltací, zaháněje ho na pomezí zoufalství a opět na výpravy závrtných nadějí.

Je-li však neoddelitelným přívlastkem básníkovy přirozenosti, že prochází časem a mezi lidmi jako poutník, kterému náleží všechny věci, ale který nemá nic trvale svého ve smyslu hmotném, jako cizinec bez domova, jehož domov je v samém středu věcí, ale jakoby za obzorem tohoto času, neznamená to, že se vzdaluje svých bratří a jejich pozemského údělu. Naopak, jeho láska je jenom násobena touto zkušeností dále a oblévá nekonečnou vroucností všechny věci stvořené, od drobné travičky na okraji cesty k obláčku planoucím nad západem, od tanečního pohybu mladé dívky k vráskám brázdícím čelo starcovo. Podle zákona tajemné a neomylné přitažlivosti táhne básník k věcem a bytostem pokořeným a trpícím, k lidem a osudům nalomeným a ohroženým, k bolesti nezjevné a mlčenlivé. Toto je království, v kterém se cítí instinktivně doma a které hodlá bránit jako svůj nejdrahocennější a nejvlastnější majetek, dává mu v službu všechny síly svého umění. Neboť ví, že toto tragické království vyděděných, slabých, zneuctěných a trpících zůstává na zemi až do konce časů, že postupuje proti všem zákonům fyziky, sociologie a ostatních věd útvary všech společností a přetrvává všechny společenské reformy, jsouc zároveň znamením naší kletby i semenem a zárukou našeho dědictví ve cti a slávě.

Ať už je básník na čas čímkoli – a dovede být dělníkem i úředníkem, vojákem i politikem – vždycky bude především vydávat svědectví údělu člověka v čase a propůjčovat hlas bolesti neslyšené, vzdechu udušenému, ráně pečlivě skrývané, touze nesmrtelné. A toto privilegium mu zůstane, i když mu budou odňaty všechny nestálé pocty, kterými ho obdařovala nechápavá přízeň mocných.

(1946)